

TEAMRWANDA: OP DE TRAPPERS TEGEN HET TRAUMA

# Hutu trekt sprint aan voor Tutsi

Met de Omloop Het Nieuwsblad wordt volgende zaterdag het Vlaamse wielerseizoen op gang geschoten. Goed nieuws voor Tom Boonen: Team Rwanda zal er niet bij zijn. U lacht? Aan de Olympische Spelen in Londen neemt dan misschien nog maar één Rwandese renner deel, de honger is groot. 'Ik wil ons op de kaart zetten als fietsland. Niet meer alleen als het land van de genocide.'

Elles van Gelder, foto's Jonathan Torgovnik



## Adrien: ‘Het is voorbij nu. Er is niets meer dat ons scheidt. Ik heb veel mensen verloren. Daarom wil ik nu zoveel mogelijk vrienden maken’

**A**ls ik de heuvels van mijn land op- en afdaal, voel ik geen pijn’, zegt de 24-jarige Rwandese renner Adrien Niyonshuti. ‘De pijn komt pas als ik mijn fiets te lang laat staan. Na een paar dagen komen de herinneringen terug. Dan hoor ik de woorden: ‘We gaan jullie levend verbranden.’

In het westen van Rwanda, tussen theeplantages en velden met bananenbomen, ligt het stadje Ruhengeri. Aan de voet van de Virunga-vulkaan waar nog berggorilla's leven, tekent het vruchtbare groen zich sterk af tegen de zwarte aarde. Hier traint Team Rwanda, het nationale wielerteam.

Het is de eerste dag van het trainingskamp. De renners druppelen vanuit het hele land binnen in de bungalow met veranda, waar ze dertig weken per jaar samenkomen. De renner die het verste woont, heeft een rit van ruim tweehonderd kilometer achter de rug. Ze trekken hun schoenen uit, pellen een gekookt eitje en lopen naar de douche. Hier is het water warm en het bed zacht - een luxe.

Rwanda is een fietsland. Hoewel er bijna geen plat stuk te vinden valt, is de fiets een belangrijk vervoers- en transportmiddel. Van 's ochtends tot 's avonds zoeven herenfietsen van Chinese makelij met een rotvaart de heuvels af. Op hun bagagedragers vervoeren ze zakken aardappelen, opgestapelde jerrycans en passagiers. Met die zware last is remmen zogoed als uitgesloten. Fietsers proberen het wel, met een strip autoband onder hun voeten gebonden, schurend over het asfalt.

Zo'n vijf jaar geleden werd Team Rwanda opgericht onder leiding van Jonathan 'Jock' Boyer, de eerste Amerikaan ooit die de Tour de France uitreed - in 1981 was dat. Hij redde het vijf keer tot de Arc de Triomphe. In zijn topjaar werd hij twaalfde.

Hij belandde in Rwanda toen hij werd gevraagd er een fietswedstrijd te organiseren. De 56-jarige Boyer zag het ruwe talent van de Rwandezen: de manier waarop ze hun pedalen lieten rondgaan, de kracht die ze zetten. Hij ging aan de slag met een stel amateurs, wat uitmondde in een professioneel wielerteam van twaalf man.

De 31-jarige Nathan Byukusenge komt

als laatste binnen. De zon is bijna onder. Hij maakt deel uit van het originele groepje van vijf renners met wie Boyer ooit begon. Nathan leerde racen op een fiets van het merk Eddy Merckx. Hij is net op tijd om aan te schuiven voor een krachtmaaltijd van rijst, avocado, tonijn en bonen. Nathan is klein van stuk, slank en met stevige kuiten. Ieder moment dat hij vrij heeft, kleeft hij vast aan zijn twee mobiele telefoons.

Net als het merendeel van het team begon hij met fietsen als transporteur. Met maniok en suikerriet op zijn bagagedrager verdiende hij tussen één en twee euro per dag. Bitter weinig om zijn drie broers, twee zussen en moeder van te voeden. Nadat zijn vader vermoord was tijdens de genocide, voelde Nathan zich als eerstgeborene verantwoordelijk voor het gezin. Op zijn 13de werd hij het hoofd van de familie.

### Wild vlees en littekens

Opgehitst door haatpropaganda op de radio trokken Hutu's in april 1994 de straat op, in hun hand de machetes waarmee ze doorgaans de oogst binnenhaalden. Alle Tutsi's moesten worden uitgeroeid. Buren, familieleden, de leraars van hun kinderen, de plaatselijke dokter, zelfs hun eigen Tutsi-partner.

De lijken lagen opgestapeld, tot in de scholen en kerken waar Tutsi's een veilige haven dachten te hebben gevonden. In honderd dagen vonden naar schatting 800.000 Tutsi's en 30.000 Hutu's die niet wilden meemoorden, een gruwelijke dood. De internationale gemeenschap keek toe. De eerste dagen van de genocide werden tien Belgische blauwhelmen gelyncht. De plaatselijke troepen van de Verenigde Naties kregen geen enkele versterking. Uiteindelijk werd het land bevrijd door de RPF, een rebellenleger van Tutsi's dat opereerde vanuit Oeganda.

De renners waren nog kinderen toen de genocide begon. Maar allemaal zijn ze erdoor beschadigd. Adrien, de toprenner van het team, verloor zes broers. Hij is een vrome moslim die graag naar countrymuziek luistert, een liefde die hij van trainer Boyer heeft overgenomen. Zijn knieën zitten vol wild vlees van de vele valpartijen. Hij heeft ook een

litteken op zijn dij van toen hij probeerde te ontsnappen aan zijn Hutu-belagers. Hoe hij het precies opliep, weet hij niet meer.

‘Rennen!’, riep zijn vader toen de moordenaars kwamen. De 7-jarige Adrien volgde hem in de bosjes, onder een dak van bananenbomen. Huizen van Tutsi's werden systematisch uitgekamd. Velen hielden zich schuil in maïsvelden en moerassen. Adrien en zijn vader vonden een onderkomen in het huis van Hutu-vrienden. Ze brachten er weken door, opeengepakt tussen al die andere Tutsi-vluchtelingen. Eten en drinken was er nauwelijks.

De Hutu-milities die hen ontdekten, hadden jerrycans vol benzine bij zich. Iedereen werd het huis uitgejaagd. Vrouwen, mannen en kinderen werden van elkaar gescheiden, om ze systematisch om te brengen. ‘We gaan jullie levend verbranden.’ De woorden die Adrien sindsdien uit zijn hoofd wil verbannen. In de verte klonken plots schoten. ‘Boem, boem, boem’ - Adrien doet ze na alsof hij weer dat kind van 7 is. Het RPF-leger van de Tutsi's was in opmars. Bijna was de redding niet op tijd geweest.

Ook Nathan draagt donkere herinneringen mee. Hij was al iets ouder, 13 jaar, en aan het spelen bij een vriendje toen de genocide begon. ‘Ik zie het hakken met de machetes nog voor me’, zegt hij in gebroken Engels. ‘Mensen vluchtten naar de kerk. Maar ook daar ging het moorden door.’

Hij rende over de onverharde weg naar huis. Een halve kilometer had nog nooit zo lang gevoeld. Het huis was leeg. Zijn ouders, broertjes en zusjes waren al gevlucht. Nathan rende verder en verstopte zich onder de stenen van een drooggevalven waterval. Alleen 's nachts kwam hij er onderuit op zoek naar eten en water. Hoeveel dagen hij daar in zijn eentje zat, weet hij niet meer. Toen de bevrijding kwam, waren zijn vader en elf andere familieleden dood.

### De fiets helpt

Het team zit op een kluitje in de woonkamer te praten en lachen. Nathan neemt plaats naast de 24-jarige Gasore Hategeka, een Hutu, die als baby zijn moeder verloor en een paar jaar »



Adrien Niyonshuti (24), de ster van Team Rwanda en straks aan de slag in Londen.



Coach Jonathan Boyer geeft zijn renners instructies voor de start van een etappe in de Tour van Rwanda.



Op training in de straten van Ruhengeri.

## Coach Boyer: ‘In Team Rwanda wordt niet geoordeeld of veroordeeld. Hutu of Tutsi, het speelt geen rol in hoe ik naar een renner kijk. Bij allebei zie ik het trauma in de ogen. Soms kan ik me niet voorstellen hoe ze met zo’n verleden kunnen functioneren’

na de genocide ook zijn vader. Naar verluidd vermoord door soldaten van het Tutsi-leger. Maar daar praat hij niet over. Hij vertelt liever hoe hij met de verkoop van aardappelen spaarde voor zijn eerste fiets. Tutsi's praten makkelijker over het verleden dan Hutu's.

Coach Boyer heeft het met geen enkele renner over de slachtpartij. In Team Rwanda wordt niet geoordeeld of veroordeeld. Tussen de wielerschoenen zit hij in korte broek op de veranda van het huis. Hij kijkt uit over zijn avocadobomen. ‘Het mag geen rol spelen in hoe ik naar een renner kijk’, zegt Boyer. ‘Ik denk dat de helft van het team Tutsi is en de helft Hutu. Bij allebei zie ik het trauma in de ogen. Soms kan ik me niet voorstellen hoe ze met zo’n verleden kunnen blijven functioneren.’

De fiets helpt. Hij leidt tot samenhang. Zowel weeskind Gasore als Adrien, Hutu en Tutsi, zeggen dat ze in het team een nieuwe basis hebben gevonden. ‘Het is voorbij nu’, zegt Adrien. ‘Er is niets meer dat ons scheidt. Ik heb veel mensen verloren. Daarom wil ik nu zoveel mogelijk vrienden maken.’

‘Dit is mijn nieuwe familie’, beaamt Gasore. Rwanda wordt geleid door de RPF, nu een politieke partij, onder leiding van president Paul Kagame. De regering predikt verzoening, vergeving en nationale eenheid. Op de identiteitskaarten wordt niet langer vermeld wie er Tutsi, Hutu of Twa is. Er wordt op gehamerd dat iedereen Rwandees is, burger van hetzelfde kleine landje met een gedeelde taal en cultuur. Bij Team Rwanda is die boodschap aangekomen.

Het koersen helpt hen ook op persoonlijk vlak. ‘Als ik op mijn fiets zit, dan kijk ik naar de toekomst en niet naar het verleden’, zegt Nathan. Hij heeft de moordenaar van zijn vader, die enkele jaren geleden in de gevangenis stierf, vergeven. ‘Voor mijn moeder is het moeilijker.’

Wielrennen helpt ook Adrien om de trauma's te verwerken. Zonder zijn fiets krijgt hij hoofdpijn. Als hij tijdens de jaarlijkse Ronde van Rwanda langs het huis fietst waaruit hij als kleine jongen moest wegluchten, doemen de helse tafereelen op in zijn hoofd. ‘Eén kilometer ard doortrappen en het is weg.’

### Olympische Spelen

Na een lange nachtrust zetten de renners de pedalen in beweging voor de dagelijkse training. Vandaag zitten ze zo'n twee uur op hun racefiets. Langs de weg loopt een groepje *genocidaires*, daders van de genocide, in roze gevangenispakken. Even buiten het stadje Ruhengeri probeert een fietstaxi aan te klampen. Tweehonderd meter trapt hij als een bezetene. Dan moet hij hijgend opgeven. Trainer Boyer heeft op die manier al meerdere talenten ontdekt.

De wielersport in Afrika komt langzaam tot ontwikkeling. Er zijn goede renners uit Eritrea, Ethiopië en Zuid-Afrika. De eerstvolgende topwedstrijden voor Team Rwanda zijn de Tour du Maroc, die van Gabon, die van Eritrea en buiten Afrika, de Tour do Rio de Janeiro. Boyer heeft al renners naar Amerika en Zwitserland gestuurd om voor korte periodes te trainen. Zijn droom is om een Afrikaans team in de Tour de France te krijgen. Aan talent ligt het volgens hem niet. Geld is het probleem.

Vandaag wil Boyer het team een lesje tactisch racen bijbrengen. Hij heeft de zwakkere sprinters opgedragen om de sterke sprinters mee te maken voor de sprint wordt ingezet. Zo kunnen de zwakkere sprinters toch winnen. Teamwerk is daarbij essentieel. ‘Ze doen opofferingen voor elkaar’, zegt Boyer. ‘Dat zegt genoeg over de verhoudingen in het team.’

In 2010 werden de Afrikaanse kampioenschappen in Rwanda gehouden. Renners konden zich kwalificeren voor de Olympische Spelen in Londen deze zomer. Het was niet toprenner Adrien, maar wel Gasore die lange tijd aan de leiding reed. Toen hij terugzakte, viel Adrien aan. Zijn ketting brak. Gasore gaf hem zijn fiets. Hij redde het niet meer om zich te kwalificeren, maar dankzij Gasore had hij een kans.

Adrien plaatste zich wel als mountainbiker. Aan winnen denkt hij niet. Bij de eerste dertig is zijn bescheiden doel. ‘Ik wil Rwanda op de kaart zetten als fietsland. Niet alleen meer als het land van de genocide.’

Het grootste deel van het jaar traint hij in Zuid-Afrika waar hij deel uitmaakt van MTN

Qhubeka, het beste team van het continent. Adrien is Boyers grootste succes. En een nationale beroemdheid.

Met het geld dat hij verdiende, knapte Adrien het huis van zijn moeder op en voorzag het van water en elektriciteit - geen standaardfaciliteiten in Rwanda. Hij wil eerst voor zijn familie zorgen en dan pas voor zichzelf. Dat is knap lastig. Van verre neven tot achterneven, iedereen klopt bij hem aan. ‘Als ik bij mijn moeder ben, komen er elke week tien mensen langs voor hulp met schoolgeld of ziekenhuisrekeningen. Ze denken dat mijn rijkdom onuitputtelijk is.’

### 3 miljoen fans

Nathan had hetzelfde kunnen presteren als Adrien. Maar zijn trauma's zaten in de weg. Ook hij trainde bij MTN in Zuid-Afrika.

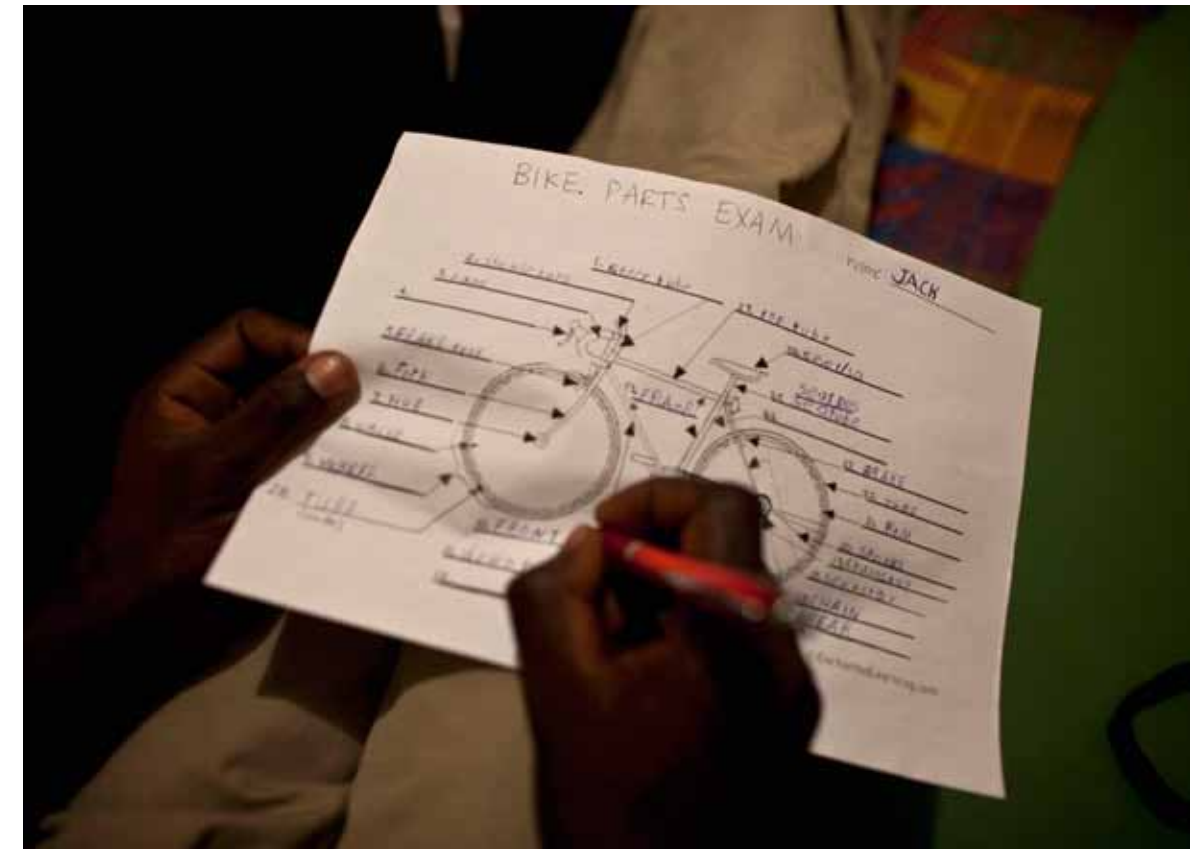
Nadat zes gewapende mannen het teamhuis waren binnengedrongen, smeekte hij Boyer of hij weer naar huis mocht komen. Adrien had zich in een kast verstopt. Nathan zag hoe een teamgenoot met een mes in zijn been werd gestoken. ‘O God, help me’, echode het in zijn hoofd. De angst die hij als kind had gevoeld, was terug zijn lijf binnengesijpeld.

Ook al rijdt hij alleen voor Team Rwanda nu, Nathan heeft nog altijd veel meer om te besteden dan zijn landgenoten. De renners krijgen een salaris van 100 dollar per maand, met 50 tot 100 dollar voor elk trainingskamp erbovenop. Met prijzengeld kunnen ze dat doen oplopen tot zo'n 5.000 dollar per jaar. Zeven renners hebben al een huis gekocht of gebouwd. Afgelopen jaar behaalden ze de teamprijs tijdens de Ronde van Rwanda. Langs het traject werden ze toegejuicht door 3 miljoen mensen.

Twee uur rijden vanaf het trainingskamp. Nathan loopt de achtertuin in van zijn nieuwe huis. ‘Morgen wordt het water aangesloten’, wijst hij naar een kraan in de rode aarde. Het huis is een villa in vergelijking met dat van de burens. Hij heeft zelfs dakpannen in plaats van de gangbare golfplaten. Dit is hetzelfde dorp waar hij als kind wegrende van de Hutu-moordenaars. ‘Het leven is oké nu’, zegt Nathan ferm. ‘Ik heb vrede.’



Jonathan Boyer in het trainingscentrum van het team.



Nathan Byukusenge (31): ‘Als ik op de fiets zit, kijk ik naar de toekomst en niet naar het verleden.’